

Хмельницький національний університет
Факультет здоров'я, психології, фізичної культури та спорту
Кафедра психології та педагогіки

КВАЛІФІКАЦІЙНА ДИПЛОМНА РОБОТА
Перший (бакалаврський) рівень вищої освіти

Рівень вищої освіти

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ГОТОВНОСТІ
СТАРШОКЛАСНИКІВ ДО ПУБЛІЧНОГО ВИСТУПУ

Назва теми

Галузь знань – 05 Соціальні та поведінкові науки

Шифр і назва галузі знань

Спеціальність – 053 Психологія

Шифр і назва спеціальності

Шифр _____

номер ІНП

Виконав: здобувач IV курсу, група ПП-19-2 _____ Ілля Морозов

Підпис

Ім'я, ПРІЗВИЩЕ

Керівник кандидат педагогічних наук, доцент _____ Людмила ДЖИГУН

науковий ступінь, вчене звання

Підпис

Ім'я, ПРІЗВИЩЕ

Нормоконтролер _____

Підпис

Ім'я, ПРІЗВИЩЕ

До захисту допускаю:

Зав. кафедри психології та педагогіки

доктор психологічних наук, професор

_____ Євген ПОТАПЧУК

Підпис

Ім'я, ПРІЗВИЩЕ

_____ 20__ р.

Хмельницький, 2023

АНОТАЦІЯ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ ДИПЛОМНОЇ РОБОТИ

Тема кваліфікаційної дипломної роботи «Соціально-психологічні особливості готовності старшокласників до публічного виступу»

Здобувач (ка) Ілля Морозов

Керівник Людмила Джигун

Кваліфікаційна дипломна робота включає 53 сторінки, 4 таблиці, 10 рисунків, перелік джерел посилання складає 66 найменувань, 3 додатків.

Ключові слова: публічний виступ, психологічна готовність, учні старших класів.

Об'єкт дослідження: готовність старшокласників до публічних виступів.

Предмет дослідження: соціально-психологічні особливості готовності старшокласників до публічних виступів.

За результатами дослідження підготовлено практичні рекомендації щодо підвищення готовності старшокласників до публічного виступу.

Одержані результати можуть бути використані для написання наукових статей із проблеми готовності старшокласників до публічного виступу, в упровадженні у перспективі запропонованих у межах наукового пошуку рекомендацій у систему роботи практичних психологів закладів загальної середньої освіти з метою підвищення готовності учнів старших класів до публічного виступу.

Дипломник _____ Ілля Морозов

Дата подання кваліфікаційної дипломної роботи до захисту _____
_____ 2023 р.

ЗМІСТ

ВСТУП	6
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ГОТОВНОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ ДО ПУБЛІЧНОГО ВИСТУПУ.	9
1.1 Поняття готовності до публічних виступів та характеристика її компонентів	9
1.2 . Психолого-педагогічні вимоги до публічних виступів	15
1.3 . Характеристика психосоціальної ситуації раннього юнацького віку	20
Висновки до розділу	24
РОЗДІЛ 2 ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ГОТОВНОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ ДО ПУБЛІЧНОГО ВИСТУПУ	26
2.1 Методика проведення діагностичного дослідження	26
2.2 Аналіз результатів дослідження	32
2.3 Практичні рекомендації щодо підвищення готовності старшокласників до публічного виступу.	42
Висновки до розділу	46
ВИСНОВКИ	48
ПЕРЕЛІК ДЖЕРЕЛ ПОСИЛАННЯ	51
ДОДАТОК А Тест самооцінка (підлітковий, юнацький вік)	59
ДОДАТОК Б Діагностика комунікативних і організаторських здібностей (КОС-2)	62
ДОДАТОК В Мотивація успіху і боязнь невдач	67

ВСТУП

Актуальність теми. Впевнене й ефективне висловлювання думок, ідей і переконань є необхідним для успіху на сучасному ринку праці, в наукових колах і в соціальних починаннях, що робить навички публічних виступів безцінними. Враховуючи поширеність публічних виступів у середній школі, таких як дебати, випускні промови та презентації, вкрай важливо належним чином підготувати учнів до цих подій шляхом дослідження та розуміння.

Готовність до публічних виступів можна вивчати, щоб виявити причини стресу та тривоги, особливо у молодих людей. Стратегії, розроблені на основі вивчення соціально-психологічних характеристик цієї теми, можуть допомогти подолати ці емоції, які можуть викликати публічні виступи. Цей психологічний аспект публічних виступів є важливою проблемою, яка впливає на багатьох людей. У нашому світі, зосередженому на спілкуванні, публічні виступи є життєво важливою соціальною навичкою, яка сприяє взаємодії, переконанню та самовираженню.

Без цього людям може бути важко взаємодіяти з іншими та ефективно передавати ідеї. Для дослідницьких цілей цей предмет є важливим через його зв'язки з ключовими аспектами навчання старшокласників, спілкування та емоційного благополуччя.

Проблема підготовки особистості до публічного виступу є предметом наукових розвідок таких учених, як: В. Авраменко, Т. Ісаєнко, Г. Козуб [2], З. Адамія А. Онкович, Г. Онкович [3], Л. Бобко, О. Кузьмінець, Х. Михайліцька, Ж. Патійчук [7], Т. Богомаз [8], Г. Гамова [12; 13], Ю. Кебець [24], Н. Ковальська, М. Закацюра [25], Т. Конівіцька [28] та ін. У наукових працях згаданих дослідників основна увага приділяється структурі публічного виступу, мовленнєвому оформленню публічного виступу, урахуванню психологічної складової при побудові публічного виступу. Досліджуваний феномен також вивчається у контексті успішності діяльності особистості. Проте вивчення

соціально-психологічних особливостей готовності особистості до публічного виступу, урахування психосоціальних аспектів і вікових детермінант розвитку особистості у контексті її підготовки до публічного мовлення залишається поза кутом наукового зору. Це й зумовило вибір теми дослідження – «Соціально-психологічні особливості готовності старшокласників до публічного виступу».

Об'єкт дослідження: готовність старшокласників до публічних виступів.

Предмет дослідження: соціально-психологічні особливості готовності старшокласників до публічних виступів.

Мета дослідження: вивчення та аналіз особистісних чинників, які впливають на готовність старшокласників до публічного виступу.

Завдання:

1. Здійснити теоретичний аналіз літератури проблеми, визначити особистісні якості, необхідні для публічного виступу.
2. Провести емпіричне дослідження соціально-психологічних особливостей готовності старшокласників до публічних виступів
3. Розробити практичні рекомендації щодо підвищення готовності старшокласників до публічного виступу.

Гіпотеза дослідження: врахування соціально-психологічних особливостей підвищить рівень готовності старшокласників до публічних виступів.

Методи дослідження:

- теоретичні: аналіз, синтез, узагальнення, класифікація і систематизація даних психолого-педагогічної літератури з проблеми дослідження;
- емпіричні: спостереження, тести на визначення соціально-психологічних особливостей готовності старшокласників до публічного виступу: тест самооцінки (підлітковий, юнацький вік), діагностика комунікативних і організаторських здібностей (КОС-2), мотивація успіху і боязнь невдачі (опитувальник Реана).

Теоретичне значення роботи полягає у розширенні теоретичних уявлень про готовність учнів старших класів до публічного виступу, про соціально-психологічні детермінанти готовності учнів старшої школи до публічного виступу.

Практична значущість роботи полягає у можливостях використання результатів емпіричного дослідження для написання наукових статей із проблеми готовності старшокласників до публічного виступу, в упровадженні у перспективі запропонованих у межах наукового пошуку рекомендацій у систему роботи практичних психологів закладів загальної середньої освіти з метою підвищення готовності учнів старших класів до публічного виступу.

Експериментальна база дослідження. Дослідження проводилось на базі Літинського ліцею опорного закладу загальної середньої освіти № 2. В ньому взяли участь 30 учнів 10 та 11 класу.

Структура роботи. Кваліфікаційна робота бакалавра складається зі вступу, двох розділів, висновків до кожного з розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Основний зміст викладено на 53 сторінках. Загальний обсяг роботи – 73 сторінки.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ГОТОВНОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ ДО ПУБЛІЧНИХ ВИСТУПІВ

1.1 Поняття готовності до публічних виступів та характеристика її компонентів

Готовність особистості до публічних виступів має прямий зв'язок із її здатністю до комунікації. У наукових розвідках комунікацію трактують як процес інформаційного обміну двох чи більше осіб. Основна мета процесу комунікації полягає у мотивації чи здійсненні впливу на поведінкові реакції особистості. Водночас публічний виступ визначають як елемент усного монологічного висловлювання, метою якого є здійснення певного впливу на аудиторію. Загалом, комунікацію в цілому й публічний виступ зокрема об'єднує спільне завдання, яке полягає у досягненні конкретно визначеного впливу на реципієнтів. Але у межах комунікаційного процесу здійснюється не просто інформаційний обмін, але й усвідомлення трансльованої інформації слухачами, які у свою чергу декодують отримані ними інформаційні повідомлення. Це дає підстави стверджувати про обов'язковість зворотнього зв'язку як головної компоненти процесу комунікації. Саме наявність зворотнього зв'язку забезпечує адекватне реагування реципієнта на повідомлення адресанта, побудоване за моделлю «повідомлення – відповідь».

Учений Річард Л. Дафт називає зворотний зв'язок важливим засобом збільшення ефективності комунікації, оскільки він дає комунікатору інформацію про те, наскільки правильно було інтерпретовано його первинне повідомлення. Тому наявність зворотнього зв'язку у межах публічного виступу є суттєвою передумовою забезпечення ефективності останнього.

Публічний виступ виконує ряд функцій, зокрема це:

повідомлення певної інформації (реалізується у таких жанрах публічного виступу, як: лекція, доповідь, повідомлення, відповідь студента, монолог педагога, розповідь, інструкція, оголошення);

дотримання усталеного ритуалу, протоколу, етикету (найбільш виражена у вітальному, вступному чи похвальному виступі, промові);

розважальна (реалізується при виголошуванні неофіційних тостів, банкетних промов, веселих і смішних життєвих розповідях);

переконання реципієнта у правильності позиції оратора (переконуюча промова, наукові і політичні дискусії, передвиборчі, агітаційні, рекламні виступи) [1].

Дослідники А. Лонська та Є. Лісений трактують публічний виступ як зразок усного монологічного мовлення певної тематики, жанрологія якого залежить від специфіки слухацьких аудиторій [35, с.80]. Учені В. Авраменко, Т. Ісаєнко й Г. Козуб трактують публічний виступ як процес інформаційного обміну й здійснення активного впливу на свідомість і почуття реципієнтами з допомогою вербальних засобів [2]. Згадані вище науковці диференціюють публічні виступи залежно від їх мети, яка може мати організаційний, інформаційний, виховний і розважальний характер, наголошують на важливість саме інформаційного впливу на реципієнтів.

Жанрологія публічних виступів різноманітна. До основних жанрових модифікацій публічного виступу Г. Онкович відносить такі, як: доповідь (звітна, ділова, політична), промова (агітаційна, мітингова, ювілейна, судова), бесіда, лекція, репортаж, проповідь, повідомлення. Залежно від змісту, призначення, способу проголошення та обставин спілкування також виокремлюють громадсько-політичні промови, академічні, промови з нагоди урочистих зустрічей [44, с.119].

В. Авраменко, Т. Ісаєнко й Г. Козуб також висловлюють своє бачення жанрології публічних виступів, до яких відносять такі, як: доповідь

(інструктивно-методична, на підведенні підсумків, тематична, на урочистих зборах); лекція (навчальна, настановча); інформування (про міжнародне становище, стан справ у підрозділі); бесіда (колективна, індивідуальна); дискусія; розповідь [2].

А. Лонська та Є. Лісений розглядають публічний виступ у єдності таких етапів: підготовка до комунікації, визначення теми і мети виступу, побудова структури виступу, добір довідкового матеріалу, співвіднесення його із наявними експериментальними даними, виголошення виступу, відповіді на питання аудиторії [35, с.81-83].

Публічному виступу характерні індивідуальні та загальні закономірності. Загальними закономірностями публічних виступів є: науковість (обґрунтованість трансльованої доповідачем інформації, її точність і відповідність рівневі розвитку науки, глибоке розуміння оратором теми виступу); логічність (аргументованість, послідовність і зв'язність викладеного у публічному виступі матеріалу), ясність і точність (зрозумілість і вербальна точність трансльованих оратором думок); системність (структурованість висловлюваних оратором думок, їх логічний порядок і цілісність виступу); доступність (подання інформації у зрозумілому аудиторії форматі); новизна (актуальність і оригінальність висловлюваних оратором думок) [2].

Ефективність публічного виступу залежить від його підготовки. Підготовчий процес публічного виступу включає докомунікативну (підготовка змістовної частини виступу) і комунікативну (взаємодія з аудиторією) фази [3].

У структурному вимірі публічний виступ представлений чотирма етапами. Першим етапом публічного виступу є докомунікативний, який передбачає вироблення методологічного підґрунтя, добір й оцінку матеріалів виступу. Другий етап публічного виступу – передкомунікативний – передбачає розробку стратегії й тактики виступу, визначення його ключової ідеї й змісту, вибір засобів донесення змісту публічного виступу до реципієнта. Третім етапом публічного виступу є комунікативний. Він є головним і передбачає власне

спілкування оратора зі слухацькою аудиторією, здійснення й досягнення впливу на установки, знання, уміння слухачів, формування їхніх переконань. Завершальним етапом публічного виступу є посткомунікативний, що має на меті встановлення ефективності комунікації оратора з реципієнтом, встановлення факту досягнення чи недосягнення оратором мети, рівня задоволеності слухацьких аудиторій виступом промовця. Обов'язкове урахування цього завершального етапу публічного виступу є запорукою уникнення помилок оратором у перспективі [5].

Здатність особистості до публічного виступу є важливим атрибутом розвитку її комунікативної сфери. Успішність публічного виступу залежить від красномовства оратора. Цій рисі дали високу оцінку професор Стенфордської школи бізнесу Томас Гаррел, а також відомий полководець Наполеон Бонапарт, які відмітили важливість вміння оратора у побудові професійної кар'єри особистості. Ці погляди інспірують ідею про важливість формування риторичних умінь, розвиток навичок публічного виступу задля ефективної професійної діяльності чи особистісного зростання.

Як переконливо доводить Ю. Кебець, дослідженню феномену публічного виступу присвячено праці у сфері не тільки психології, але й філософії та риторики, вчення яких сягають у часи античності й середньовіччя. Засновником риторики вважається сицилієць Горгій, який обґрунтував прийоми ораторства, розробив засоби психологічного впливу на аудиторію слухачів. Філософом Аристотелем розроблено вчення про ідеального оратора, про переконливу промову, стилі мовлення і прийоми впливу на публіку. До найвидатніших риторів й ораторів відносять політичного діяча, філософа, письменника Марка Туллія Цицерона. Саме ним створено оригінальний взірцевий ораторський стиль [24, с.70].

Зміст публічного виступу має бути лаконічний, привертати увагу слухачів, тобто мати рекламний характер, умотивованим, мати конкретне призначення [59]. Проте підготовка публічного виступу викликає ряд труднощів, до причин

яких Г. Гамова відносить ситуативність, безпосередній зв'язок зі слухачами, орієнтація на усне мовлення, використання мовних і немовних засобів впливу на слухачів, попередня продуманість і підготовленість, монологічна форма та діалогічний характер, наявність колективного співбесідника – аудиторії, невимушеність. Згадана вище дослідниця зазначає, що підготовка і виголошення публічного виступу пов'язані з багатьма труднощами, такими як необхідність зацікавити велику кількість людей, відсутність прямої реакції слухачів, необхідність одночасно виголошувати промову й стежити за реакцією слухачів, щоб не втратити контакту з ними, дотримання мовних норм, а також уважність до поставлених питань [12; 13].

Автор зазначає, що успіх публічного виступу залежить від рівня професійної майстерності оратора. Цей рівень визначається спеціальними вміннями і навичками, які передбачають підготовчі, мовленнєві, соціально-комунікативні та етичні вміння. Підготовчі вміння полягають у виборі теми, її формулюванні, систематизації матеріалу та створенні тексту відповідно до особливостей усного мовлення та специфіки аудиторії. Соціально-комунікативні вміння передбачають здатність оратора встановлювати контакт зі слухачами та управляти аудиторією. Етичні вміння охоплюють зовнішню культуру, морально-етичні та мовні норми, культуру почуттів тощо [13].

До основних ознак добре підготовленого публічного виступу В. Герман відносить такі, як: науковість, актуальність тематики, дотримання законів риторики: концептуального, моделювання аудиторії, стратегічного, тактичного, мовленнєвого, ефективної комунікації, системно-аналітичного; дотримання принципів змістовності, ерудованості, послідовності, аргументованості, несуперечності, доказовості, доступності, наочності; дотримання композиції виступу й культури мислення й мовлення доповідача; адекватний психологічний стан оратора, створення умов для взаємодії оратора і слухачів; вербальна й невербальна культура промовця (комунікативні якості мовлення, мовленнєвий артистизм, енергетика мовлення, адекватність міміки й жестикуляції) [14].

Ефективність публічного виступу залежить від готовності промовця до виступу. У психолого-педагогічних розвідках феномен готовності розглядають як складне особистісне утворення, яке формується лише в процесі цілеспрямованої навчальної діяльності у спеціально створених педагогічних умовах [27], як результат і показник якості підготовки і реалізується та перевіряється у діяльності [45], стан підготовленості, у якому організм налаштований на дію чи реакцію; це інтегративну особистісну якість і істотну передумову ефективності діяльності після закінчення навчання [16]. Учений зазначає, що як професійно важлива якість особистості професійна готовність є складним психологічним утворенням і включає в себе мотиваційний, орієнтаційний, операційний, вольовий, оцінковий компоненти [16]

У психолого-педагогічних працях також виокремлюють різні компоненти готовності особистості до певного виду діяльності. І. Дичківська виділяє мотиваційний, когнітивно-діяльнісний, психолого-рефлексивний компоненти готовності [19, с.32-34]. Л. Зданевич переконливо доводить думку про необхідність виокремлення мотиваційно-ціннісного, когнітивно-технологічного, інформаційно-комунікативного та рефлексивно-самоосвітнього компонентів готовності [23, с.30]. О. Кравчишина наводить мотиваційно-ціннісний, пізнавально-когнітивний, операційно-дієвий та рефлексивно-оцінювальний компоненти готовності [30, с.211].

Для того, щоб оратор зумів підготувати та виголосити аудиторії публічний виступ він має бути наділеним, як переконливо доводить О. Чорнобай, такими рисами, як: адекватність самооцінки, організаторські та ораторські здібності, уміння протидіяти чужому нав'язливому впливу, оволодіння сучасними технологіями ефективного спілкування, мотивація до досягнення успіху в процесі комунікації [57, с.141].

На основі аналізу особливостей публічного виступу й феномена готовності у психолого-педагогічній рецепції можна сформулювати таку робочу дефініцію терміносполуки «готовність до публічного виступу» – оволодіння

особистісними якостями, необхідними для підготовки й виголошування оригінальних зразків монологічного мовлення з актуальної для цільової слухацької аудиторії тематики. До компонентів готовності особистості до публічного виступу віднесемо такі, як: самооцінний (наявність високого рівня самооцінки особистості), організаторський (наявність чітко визначених особистісних якостей, необхідних для підготовки публічного виступу), мотиваційний (прагнення особистості досягти успіху в реалізації певних жанрів публічного мовлення).

Отже, публічний виступ – це зразок усного монологічного мовлення певної тематики, жанрологія якого залежить від специфіки слухацьких аудиторій; процес інформаційного обміну й здійснення активного впливу на свідомість і почуття реципієнтами з допомогою вербальних засобів. Публічний виступ може мати організаційний, інформаційний, виховний і розважальний характер. Готовність особистості до публічного виступу – це якісне особистісне утворення, що проявляється особистісними якостями, необхідними для підготовки й виголошування оригінальних зразків монологічного мовлення з актуальної для цільової слухацької аудиторії тематики. Компонентами готовності особистості до публічного виступу є самооцінний, організаторський, мотиваційний.

1.2 Психолого-педагогічні вимоги до публічних виступів

Публічний виступ є ефективним за умови дотримання певних психолого-педагогічних вимог. До суто педагогічних вимог до публічного виступу можна віднести такі, як: змістовність виступу, чіткість і точність вербалізації інтенцій промовця, логічність викладу думок оратора, простота і зрозумілість висловлювань, лаконічність і мовленнєве багатство доповідача, емоційна насиченість виступу, виразність і доречність використовуваних оратором вербальних засобів [52], правильність формулювання ідей виступу, логічної

зв'язності, реалізація індивідуального підходу для задоволення різних потреб аудиторії [15].

При побудові публічного виступу дослідниця Р. Савчук рекомендує приділяти особливу увагу визначенню мети виступу, аналізу потенційної слухацької аудиторії, підбору матеріалу й підготовці плану промови. Згадана вище учена також підкреслює важливість цікавої побудови виступу, його правильної композиції (вступ, головна частина і висновок), зорієнтованості на потреби й запити слухачів, діалогічності, образності й емоційності, наявності зворотнього зв'язку з слухачами, спланованості й організованості тексту публічного виступу. Особливу увагу Р. Савчук рекомендує приділити побудові композиційного оформлення публічного виступу, відмічаючи, що публічний виступ обов'язково має складатися зі вступу (має активізувати інтерес слухачів, підготувати їх до сприйняття виголошеного оратором змісту промови); основної частини (повідомлення певної інформації слухацькій аудиторії, донесення до неї власної думки оратора, мотивація реципієнтів до конкретних дій), висновку (підбиття підсумків сказаного, посилення інтересу до змісту сказаного, заклик до певних дій) [51]. При побудові змісту публічного виступу обов'язково слід зважати на наведення прикладів, на зв'язок попереднього і наступного, на підсумки сказаного [25].

При побудові публічного виступу також доцільно враховувати різницю між писемним й усним його варіантами. Речення, значні за кількістю слів та ускладнені за будовою багатьма відокремленими членами речення, вставними і вставленими конструкціями, цілком можливі в науковій статті, монографії, але зовсім не бажані в лекції, доповіді, промові. На відміну від писемного, в усному тексті доречні питальні, окличні й риторичні, а не лише розповідні речення. Не словесні, а смислові повтори необхідні в усному мовленні для наголошування основної думки, підкреслення ключового моменту й посилення враження від сказаного. Для досягнення успішності публічного виступу варто також враховувати рекомендації Дейла Карнегі, який радив дотримуватися таких

правил: «починати промову слід із сильним і наполегливим прагненням досягти своєї мети; потрібно добре знати те, про що збираєтеся говорити; виявляти впевненість; необхідна й найважливіша умова – практика» [18].

Іншими педагогічними вимогами до публічних виступів можна віднести здатність утримувати увагу слухацької аудиторії без її відволікання на сторонні речі [32], дбайливо підібраний зовнішній вигляд оратора, що відповідає обстановці виступу, охайність та акуратність у поведінці промовця, зоровий контакт зі слухачами [59]. Для побудови успішного публічного виступу дослідники Р. Пащук, Г. Васильєва й О. Максименко рекомендують приділити особливу увагу таким етапам його підготовки: визначення теми й адекватне її формулювання, визначення мети, добір необхідних матеріалів (офіційні документи; наукова, науково-популярна, довідкова, художня література; статті з газет і журналів; радіо- й телепередачі; результати соціальних опитувань; власні знання та досвід; особисті контакти, бесіди, інтерв'ю, роздуми й спостереження); вивчення відібраних джерел, усвідомлення прочитаного, фіксування головного із прочитаного, вироблення власної позиції (аналогічної з авторами проаналізованих джерел, суперечливої) [46, с. 380-382].

До психологічних вимог до публічних виступів можна віднести здатність оратора використовувати прийоми управління аудиторією [39, с.14, 15], здатність промовця до адекватної самооцінки, впевненість у собі [29], уміння оратора продемонструвати слухацькій аудиторії свій досвід з порушеної ним теми [13, с. 156-157], забезпечення діалоговості з аудиторією слухачів [32, с. 138], відсутність страху, хвилювання перед аудиторією [28], майстерність ефективною та виразною усною комунікації, розуміння психології міжособистісних стосунків, моральних цінностей особистості [7], здатність розпізнавати та враховувати бажання та очікування інших, враховувати бажання та очікування [8], врахування інтересів слухачів, їхнього життєвого досвіду та людських якостей, внутрішня налаштованість оратора на плідну і партнерську взаємодію зі слухачами, повага до аудиторії, до її думок, інтересів, життєвого досвіду,

людських якостей, комплексне поєднання новизни, доказовості та експресивності, інтонаційна й емоційна яскравість висловлювань оратора [9], толерантне ставлення до висловлювань слухацької аудиторії, рефлексивність комунікації, техніка презентації (вміння правильно відібрати, обробити та подати інформацію, адаптувати її до конкретної аудиторії), уміння ефективно та коректно використовувати вербальні і невербальні засоби комунікації під час публічних виступів [26, с.249, 250].

Учені Л. Бобко, О. Кузьмінець, Х. Михайліцька, Ж. Патійчук до необхідних психологічних вимог до публічних виступів відносять сильний початок, що приваблює увагу аудиторії; динаміка виступу; робота з простором та рух; робота голосом; використання емоційно забарвлених слів; жестикуляція, емоційність, невимушений тон, авторитетність, добре поставлений голос, збалансованість темпу мовлення, утримування емоційного, вербального та невербального контакту з аудиторією, відповідність лексики оратора сподіванням реципієнтів [7, , с.256, 257, 259].

І. Плотницька й О. Левченко наголошують на важливості у процесі виголошування публічного виступу відсутності суттєвого емоційного напруження оратора, що деструктивно впливає на його мовлення й на слухацькі аудиторії, конкретизації мовлення оратора, урахування реакцій реципієнтів [47, с. 293], а Г. Гамова доводить доцільність використання у межах публічного виступу різних механізмів впливу на слухацьку аудиторію: емоційного зараження (передавання певного емоційно-психічного настрою від однієї людини до іншої), переконання (апеляція до несвідомого, до емоцій людини вербальними засобами) [12, с. 381].

На важливості урахування у ході публічного виступу таких психологічних вимог, як: вміння встановити контакт, викликати довіру; витримка, терпіння і такт; вміння доводити, роз'яснювати, спростовувати; особиста переконаність, щирість, – наголошують Н. Алюцина й Т. Новаченко [1, с. 16].

Отже, у публічному виступі мають бути враховані педагогічні й психологічні умови. Основними педагогічними вимогами до публічного виступу є: змістовність виступу, чіткість і точність вербалізації інтенцій промовця, логічність викладу думок оратора, простота і зрозумілість висловлювань, лаконічність і мовленнєве багатство доповідача, емоційна насиченість виступу, виразність і доречність використовуваних оратором вербальних засобів, правильність формулювання ідей виступу, логічна зв'язність виступу, реалізація індивідуального підходу для задоволення різних потреб аудиторії. До головних психологічних вимог до публічного виступу відносимо здатність оратора використовувати прийоми управління аудиторією, здатність промовця до адекватної самооцінки, упевненість у собі, відсутність страху, хвилювання перед аудиторією, розуміння психології міжособистісних стосунків, моральних цінностей особистості, здатність розпізнавати та враховувати бажання та очікування інших, внутрішня налаштованість оратора на плідну і партнерську взаємодію зі слухачами, повага до аудиторії, до її думок, інтересів, життєвого досвіду, людських якостей, толерантне ставлення до висловлювань слухацької аудиторії, рефлексивність комунікації, техніка презентації, уміння ефективно та коректно використовувати вербальні і невербальні засоби комунікації, емоційність, невимушений тон, авторитетність, добре поставлений голос, збалансованість темпу мовлення, утримування емоційного, вербального та невербального контакту з аудиторією, відповідність лексики оратора сподіванням реципієнтів.

1.3 Характеристика психосоціальної ситуації раннього юнацького віку

Юнацький вік розглядаємо як сенситивний для розвитку інтерсуб'єктної взаємодії, оскільки саме в цьому віці міжособистісне спілкування набуває особливого характеру. У стосунках між особистостями юнацького віку з'являються елементи відкритості, довірливості та інтимно-особистісного спілкування. Інтерсуб'єктну взаємодію можна розглядати також як соціальну ситуацію особистісного розвитку в юнацькому віці, що сприяє взаємному зростанню та становленню, стимулюючи особистісний розвиток. Варто враховувати, що ситуації інтерсуб'єктної взаємодії є досить частими в юнацькому віці, однак це не єдина соціальна ситуація в юності, яка має результатом особистісне становлення, хоча вона є однією з важливих і значущих ситуацій [43].

Вікові особливості ранньої юності детермінують такі прояви у поведінці особистості, як гостра реакція на еволюцію соціокультурного буття, набуття поступово нових якісних характеристик своєї самотності. Для номінації сучасного покоління юнаків використовуються поліаспектні терміносполуки, як-от: «перше інтернет – покоління», «глобальні діти», «цифрове покоління», «цифрова нація» (digitalnation), «мережове покоління» (net generation), «медіа – покоління», «медіа – активне покоління», покоління «next», «ехо – покоління» («покоління Y, Z»), домінантними характеристиками якого є: «тотальна» креативність, інноваційність (демократичність), інформованість, багатозадачність, а також проблемні зони – інформаційна перевантаженість, інтернет – залежність, контакти із зловмисниками і доступ до «небезпечного» контенту (прояви агресії, заклики до насильства, порнографія тощо) [58].

А. Капська вважає, що соціальна адаптація – це процес активного пристосування індивіда до умов соціального середовища, конкретний вид взаємодії особистості чи соціальної групи з соціальним середовищем в якому він

перебуває. На її думку, одним із головних компонентів соціальної адаптації виступає узгодженість особистих можливостей і домагань індивіда з цілями та цінностями соціального середовища в якому він перебуває.

Вивчення соціальної адаптації особистості у період ранньої юності свідчить, з одного боку, про мотиваційну готовність старшокласника до засвоєння норм і цінностей суспільства, з другого – про маргінальність підростаючого покоління, недостатню самореалізацію, часткове затребування потенціалу старшокласника як самою особистістю, так і суспільством загалом.

У період ранньої юності складаються та оформляються стійкі форми поведінки, риси характеру, способи емоційного реагування особистості. Це час досягнень, стрімкого нарощування знань, умінь, становлення «Я», набуття нової соціальної позиції. В умовах нестабільності суспільства виникає соціальна ситуація, котра теж не відзначалася стабільністю і стійкістю. При цьому саме рання юність є найбільш сенситивною до змін, що відбуваються у різних сферах життя, найбільш гостро реагують на нові соціальні проблеми.

У старшокласників у 15-17 років починає розгортатися соціальна активність дитини, потреба у своєму моральному світогляді. Старшокласників відрізняє особливий інтерес до узагальнених моральних норм, духовних та соціальних уявлень [10].

Соціальна ситуація розвитку в юнацькому віці визначається як поріг дорослого життя. Вона характеризується тим, що основними завданнями є вибір професії, життєвого шляху, соціальне та особистісне самовизначення. Для реалізації цих завдань необхідна сформована психологічна готовність до дорослого життя, тобто повинні бути розвинені особистісні якості, властивості, здібності, потреби, які б дозволили юнакові реалізувати себе у праці, громадському житті, сім'ї. Критеріями такої готовності є наступні:

- 1) розвинені потреби в спілкуванні й комунікативні здібності;
- 2) адекватно сформовані і розвинені потреби та мотиви;
- 3) розвинена самосвідомість, рефлексія;

- 4) достатньо сформований і розвинений досвід;
- 5) сформований характер; 6) розвинений інтелект та мислення;
- 7) розвинене вміння ефективно використовувати свої психофізіологічні особливості у праці та соціальній взаємодії [61].

Розвиток особистості в ранньому юнацькому віці проходить чотири стадії: на першій стадії відбувається осмислення суб'єктом своїх внутрішніх характеристик; на другій – суб'єкт усвідомлено досліджує свій «образ Я» у різних ситуаціях; на третій він поміщає свій «образ Я» в різні ситуації; на четвертій стадії відбувається відділення своєї реальної особистості від свого «образу Я» [17].

Як зазначають дослідники Т. Мотрук й А. Вертель для періоду ранньої юності характерне розширення діапазону фактично доступних людині або нормативно обов'язкових соціальних ролей, закладення передумов для подальшого розвитку професійних стосунків, становлення стійкої самосвідомості і стабільного образу «Я», відкриття «Я», поява життєвого плану, установки на свідому побудову власного життя, поступове вростання у різні сфери, посилення самоконтролю і саморегуляції, особистісне самовизначення або встановлення першої цілісної форми ідентичності, що включає наступні завдання розвитку: прийняття власної зовнішності і ефективного використання свого тіла; засвоєння чоловічої і жіночої ролі; встановлення нових, більш зрілих відносин з ровесниками обох статей; завоювання емоційної незалежності від батьків та інших дорослих; підготовка до професійної кар'єри; підготовка до шлюбу і сімейного життя; формування соціально-відповідальної поведінки; побудова системи цінностей і етичної свідомості як орієнтиру власної поведінки. Загальним результатом юнацького періоду психічного розвитку є досягнення того рівня психосоціальної зрілості, який дозволить успішно виконувати всі функції повноправного члена суспільства [42, с.183].

До психосоціальних домінант раннього юнацького віку О. Стуліка й П. Неделько відносять формування психологічної готовності до дорослого

життя, що проявляється у потребах міжособистісної взаємодії з іншими, прагненнях творчої праці, вираженні наукового, теоретичного світогляду і розвиненої рефлексії. Це становить зміст новоутворення юнацького віку – особистісного та професійного самовизначення. Водночас для раннього юнацького віку характерними є переживання страху, невизначеності, невпевненість у собі, нестійкість самооцінки, страх перед невідомим, високий рівень тривожності [54, с.19].

У контексті зазначеного вище можна погодитися із ученим С. Юрченко, який вказує на притаманність особам раннього юнацького віку соціальних страхів / фобій, які можуть мати специфічний або ж генералізований характер. Під час специфічної фобії юнаки відчують рушійний страх перед однією чи декількома соціальними ситуаціями, в яких вони бояться бути виставленими на загальний показ й діяти в принизливим чи ганебним чином. Через страхи вони або уникають цих ситуацій, або терплять їх, переживаючи сильний дистрес. Інтенсивний страх перед публічним виступом – поширена соціальна фобія. Індивіди з генералізованою соціальною фобією відчують значний страх в більшості соціальних ситуацій (включаючи як ситуації публічних виступів, так і ситуації, що вимагають соціальної взаємодії) і часто мають особистісні розлади. Чинники прояву страху спілкування у молоді, які безперечно тягнуться з дитинства і виховання або ж нав'язливі страхи, які фіксуються і закрадаються в психіці внаслідок пережитих, травмуючих подій [62, с.128, 129].

Отже, для раннього юнацького віку характерними є формування стійких форм поведінки, рис характеру, становлення певних способів емоційного реагування особистості, формування психологічної готовності до дорослого життя, що проявляється у потребах міжособистісної взаємодії з іншими, прагненнях творчої праці, вираженні наукового, теоретичного світогляду і розвиненої рефлексії; розширення діапазону фактично доступних людині або нормативно обов'язкових соціальних ролей, закладення передумов для подальшого розвитку професійних стосунків, становлення стійкої

самосвідомості і стабільного образу «Я»; поява специфічних або генералізованих соціальних фобічних проявів, одними із найпоширеніших з них є страх публічного виступу.

Висновки до розділу

У теоретичній частині нашого дослідження ми детально розглянули ключові поняття та аспекти, пов'язані з рівнем підготовки до публічних виступів, психолого-педагогічні вимоги до публічних виступів, а також характеристики ранніх психосоціальних умов юнаків.

Аналізуючи сутність публічного виступу, підготовку до нього, ми з'ясували, що публічний виступ – це зразок усного монологічного мовлення певної тематики, жанрологія якого залежить від специфіки слухацьких аудиторій; процес інформаційного обміну й здійснення активного впливу на свідомість і почуття реципієнтами з допомогою вербальних засобів. Публічний виступ може мати організаційний, інформаційний, виховний і розважальний характер. У межах теоретичного аналізу особливостей публічного виступу нами сформульовано таке робоче трактування готовності особистості до публічного виступу – це якісне особистісне утворення, що проявляється особистісними якостями, необхідними для підготовки й виголошування оригінальних зразків монологічного мовлення з актуальної для цільової слухацької аудиторії тематики. Компонентами готовності особистості до публічного виступу є самооцінний, організаторський, мотиваційний.

У ході аналізу психолого-педагогічних вимог до публічних виступів нами встановлено, що основними педагогічними вимогами є змістовність виступу, чіткість і точність вербалізації інтенцій промовця, логічність викладу думок оратора, простота і зрозумілість висловлювань, лаконічність і мовленнєве багатство доповідача, емоційна насиченість виступу, виразність і доречність використовуваних оратором вербальних засобів, правильність формулювання

ідей виступу, логічна зв'язність виступу, реалізація індивідуального підходу для задоволення різних потреб аудиторії. До головних психологічних вимог до публічного виступу відносимо здатність оратора використовувати прийоми управління аудиторією, здатність промовця до адекватної самооцінки, упевненість у собі, відсутність страху, хвилювання перед аудиторією, розуміння психології міжособистісних стосунків, моральних цінностей особистості, здатність розпізнавати та враховувати бажання та очікування інших, внутрішня налаштованість оратора на плідну і партнерську взаємодію зі слухачами, повага до аудиторії, до її думок, інтересів, життєвого досвіду, людських якостей, толерантне ставлення до висловлювань слухацької аудиторії, рефлексивність комунікації, техніка презентації, уміння ефективно та коректно використовувати вербальні і невербальні засоби комунікації, емоційність, невимушений тон, авторитетність, добре поставлений голос, збалансованість темпу мовлення, утримування емоційного, вербального та невербального контакту з аудиторією, відповідність лексики оратора сподіванням реципієнтів.

Під час вивчення особливостей психосоціального розвитку особистості у ранньому юнацькому віці ми з'ясували, що цей віковий період є часом інтенсивних змін в психосоціальному розвитку, у ході якого формуються основи самосприйняття, соціального сприйняття та міжособистісних відносин. Важливість публічних виступів у цьому контексті полягає в тому, що вони дають можливість старшокласникам відчувати свою компетентність, впливати на соціальне оточення, формувати власне "Я", а також розвивати емоційний інтелект.

РОЗДІЛ 2

ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ГОТОВНОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ ДО ПУБЛІЧНИХ ВИСТУПІВ

2.1 Організація та методики емпіричного дослідження соціально-психологічних особливостей готовності старшокласників до публічних виступів

З метою дослідження соціально-психологічних особливостей готовності старшокласників до публічного виступу нами було проведено емпіричне дослідження, учасниками якого стали старшокласники віком 15-17 років. Емпіричне дослідження було проведено на базі Літинського ліцею опорного закладу загальної середньої освіти №2. Усього емпіричним дослідженням охоплено 30 респондентів. Дані про респондентів дослідження узагальнено у таблиці 2.1.

Таблиця 2.1 – Дані про респондентів емпіричного дослідження

Порядковий номер респондента	Вік респондента	Стать
1	15 років	чоловіча
2	15 років	жіноча
3	17 років	жіноча
4	16 років	жіноча
5	16 років	жіноча
6	15 років	чоловіча
7	15 років	чоловіча

8	16 років	чоловіча
---	----------	----------

Продовження таблиці 2.1

9	17 років	Чоловіча
10	17 років	чоловіча
11	17 років	чоловіча
12	16 років	жіноча
13	15,5 років	чоловіча
14	15 років	жіноча
15	16,5 років	жіноча
16	15 років	чоловіча
17	15,5 років	жіноча
18	15 років	жіноча
19	15 років	жіноча
20	17 років	жіноча
21	15 років	чоловіча
22	15 років	чоловіча
23	16,5 років	чоловіча
24	16 років	чоловіча
25	15 років	чоловіча
26	15 років	чоловіча
27	17 років	жіноча
28	15 років	чоловіча
29	15 років	жіноча
30	17 років	жіноча

Програма емпіричного дослідження соціально-психологічних особливостей готовності старшокласників до публічних виступів передбачала такі етапи: організаційний – аналіз психолого-педагогічних статей з проблеми готовності особистості до публічного виступу, методологічний – вибір методик психодіагностики, формування вибірки дослідження, практичний – проведення психодіагностичної роботи, підсумковий – інтерпретація й аналіз отриманих емпіричних даних.

Для проведення психодіагностичної роботи нами обрано такі методики:

1. Тест самооцінки (підлітковий-юнацький вік)
2. Діагностика комунікативних і організаторських здібностей(КОС-2)
3. Мотивація успіху і боязнь невдачі (опитувальник Реана)

Методика дослідження «Тест самооцінки» призначена для визначення рівня самооцінки у підлітковому та юнацькому віці. За методикою передбачено 32 питання, які слід ранжувати за такими шкалами із відповідними балами: «дуже часто» – 4 бали, «часто» – 3 бали, «іноді» – 2 бали, «рідко» – 1 бал, «ніколи» – 0 балів. Потім сумуються бали за всіма запитаннями, і отримана кількість дозволяє визначити загальний рівень самооцінки [60]. Мотивація вибору описаної вище методики психодіагностики пояснюється роллю самооцінки у готовності особистості до публічного виступу. Адже особистість із адекватним рівнем самооцінки набагато краще почуватиметься на публіці, аніж особистість із заниженою самооцінкою.

Методика виявлення комунікативних і організаторських схильностей В.В. Синявського і Б.О. Федоришина складається із 40 запитань, що дозволяють оцінити рівень розвитку комунікативних та організаторських навичок у респондентів дослідження. Перші 20 питань цієї методики спрямовані на визначення комунікативних здібностей особистості й охоплюють здатність виражати свої думки та почуття, вміння слухати й розуміти інших, реагувати на емоції інших людей, ініціювати і підтримувати спілкування з іншими людьми. Другі 20 питань методики передбачають діагностування організаторських

здібностей особистості й охоплюють планування та організація своєї роботи, координація дій у групі, прийняття рішень, керівництво іншими людьми [20]. Мотивація вибору цієї методики детермінується важливістю комунікативних й організаторських здібностей особистості у формуванні готовності останньої до публічного виступу.

За методикою «Мотивація успіху і боязнь невдачі» діагностується рівень мотивації особистості до досягнення успіху й визначається боязнь невдач. Методикою пропонується 20 питань, які передбачають стверджувальну або ж заперечну відповідь. За кожен збіг відповіді з ключем випробовуваному дається 1 бал, після чого підраховується загальна кількість набраних балів.

Якщо кількість набраних балів від 1 до 7, то діагностується мотивація на невдачу (боязнь невдачі). Якщо кількість набраних балів від 14 до 20, то діагностується мотивація на успіх (надія на успіх). Якщо кількість набраних балів від 8 до 13, то слід вважати, що мотиваційний полюс яскраво не виражений. Методика дозволяє визначити позитивний і негативний типи мотивації. Для позитивної мотивації особистості характерним є прагнення до досягнення результативності певної діяльності, упевненість у собі, наполегливість, а негативна мотивація характеризується прагненням особистості до уникнення осуду, невдачі, підвищеною тривожністю особистості, її невпевненістю у своїх силах [41]. Вибір згаданої вище методики пояснюється важливістю мотивації до досягнення успіху у контексті реалізації інтенцій публічного мовлення.

Дані про психодіагностичний інструментарій проведення емпіричного дослідження соціально-психологічних особливостей готовності старшокласників до публічного виступу узагальнено у таблиці 2.2.

Таблиця 2.2 – Психодіагностичний інструментарій емпіричного дослідження

Методика психодіагностики	Діагностичні конструкти	Компоненти готовності особистості до публічного виступу
Тест самооцінки	Самооцінка особистості	Самооцінний
Методика виявлення комунікативних і організаторських схильностей В.В. Синявського і Б.О. Федоришина	Комунікативні й організаторські здібності	Організаторський
Мотивація успіху і боязнь невдачі	Мотивація досягнення успіху, страх невдачі	Мотиваційний

Описаний вище психодіагностичний інструментарій емпіричного дослідження відповідає попередньо виокремленим нами компонентам готовності особистості старшокласника до публічного виступу: самооцінного, організаторського, мотиваційного. Для визначення самооцінного компонента готовності особистості до публічного виступу нами взято тест самооцінки. Про сформованість готовності особистості до публічного виступу за організаторським компонентом свідчитиме використана нами методика «Діагностика комунікативних і організаторських здібностей». Для встановлення готовності особистості до публічного виступу за мотиваційним компонентом нами обрано методику «Мотивація успіху і боязнь невдачі».

Обрані нами методи експериментального дослідження відповідають таким важливим нормативам та правилам: об'єктивність, валідність та надійність. Під валідністю розуміється така якість методу, яка здатна виражатися у відповідності тому, для вивчення та оцінки чого він функціонально призначений. Під надійністю мається на увазі якість методу дослідження, що дозволяє гарантовано отримувати одні й ті ж результати або хоча б дуже близькі за умови

багаторазового використання даного методу. Обрані нами методики психодіагностики передбачають тестування, у якому дотримано такі вимоги до нього, як: застосування шкали відношень або, як мінімум надійність, валідність, шкали інтервалів, наявність нормативних даних, просте формулювання та однозначність тестових завдань, верифікація, обмеження часу їх виконання, соціокультурна адаптивність.

Описані вище методики психодіагностування наведено у додатках А, Б, В до роботи.

Обрані нами методики психодіагностики й сама процедура проведення психологічної діагностики відповідає таким вимогам, як:

а) не занадто складна і низька трудомісткість незалежно від рівня важкості та складності тесту. Виконання методики має потребувати затрат мінімуму фізичних і психологічних зусиль;

б) зрозумілість і доступність як для психолога, так й для досліджуваного;

в) лаконічність та точність інструкції. Налаштування досліджуваного на сумлінну роботу відкидає випадкові фактори, що можуть негативно позначитися та вплинути на результати;

г) відсутність відволікаючих факторів, а саме людей, музики тощо.

Перед проведенням тестування нами враховано також такі поради:

1) перед застосуванням тестування психолог повинен ознайомитися з ним і спробувати на собі чи на іншій людині. Це дає змогу уникнути можливих помилок, що пов'язані з проведенням тестування та викликані недостатніми знаннями щодо його особливостей;

2) слід завчасно подбати про те, щоб перед початком тестування досліджувані добре зрозуміли цю процедуру та інструкцію до тесту;

3) під час тесту потрібно стежити за тим, щоб досліджувані працювали автономно, незалежно і не мали можливості вплинути одне на одного;

4) необхідно застосовувати обґрунтовану і перевірену процедуру обробки, інтерпретації результатів тестування, що дає змогу уникнути помилок на цьому етапі тестування.

При проведенні емпіричного дослідження було дотримано основних принципів, визначених Етичним кодексом психолога: відповідальність, компетентність, захист інтересів клієнта, конфіденційність [21]. Також було враховано етичні правила психологічних досліджень: визначення об'єкта дослідження; чітке й однозначне формулювання його мети і завдань; встановлення контингенту обстежуваних; прогнозування можливостей використання одержаних результатів (наприклад, оцінювання перспективи професійної успішності, формування спільного колективу, психологічного втручання тощо) [21].

Отже, для дослідження соціально-психологічних особливостей готовності старшокласників до публічного виступу нами було проведено чотириетапне етапне емпіричне дослідження (організаційний, методологічний, практичний, підсумковий етапи). Діагностичними конструктами дослідження обрано рівень самооцінки особистості, комунікативні й організаторські здібності особистості, мотивацію досягнення успіху й боязнь невдачі.

2.2 Аналіз результатів дослідження

Отримані за обраними нами методиками психологічного діагностування емпіричні дані узагальнено у таблиці 2.3 на рис. 2.1-2.10.

Таблиця 2.3 – Рівні комунікативних і організаторських схильностей респондентів учнів 10 класу

Рівень / % опитаних	Найвищий	Високий	Середній	Низький	Дуже низький

Рівень комунікативних схильностей	-	36	56	7	
Рівень організаторських схильностей	-	25	42	33	-

Як бачимо із наведеної таблиці 2.1, в аналізованій нами групі респондентів на зафіксовано найвищого й дуже низького рівнів комунікативних та організаторських схильностей. Водночас високий рівень комунікативних схильностей діагностовано у 36% опитаних, середній – у 56% респондентів, низький – у 7% старшокласників. Високий рівень організаторських схильностей мають 25% учнів старших класів, середній – 42% опитаних, низький – 33% респондентів. За загальними результатами опитування учнів 10 класу більшість учасників мають середній рівень організаторських і комунікативних здібностей, що свідчить про потребу у подальшій роботі над розвитком цих навичок. Лише деякі учасники проявляють високий рівень здібностей у цих сферах, а деякі потребують додаткової підтримки для покращення своїх навичок.

Рівні розвитку комунікативних і організаторських схильностей учнів 11 класу узагальнено на рис. 2.1, 2.2.

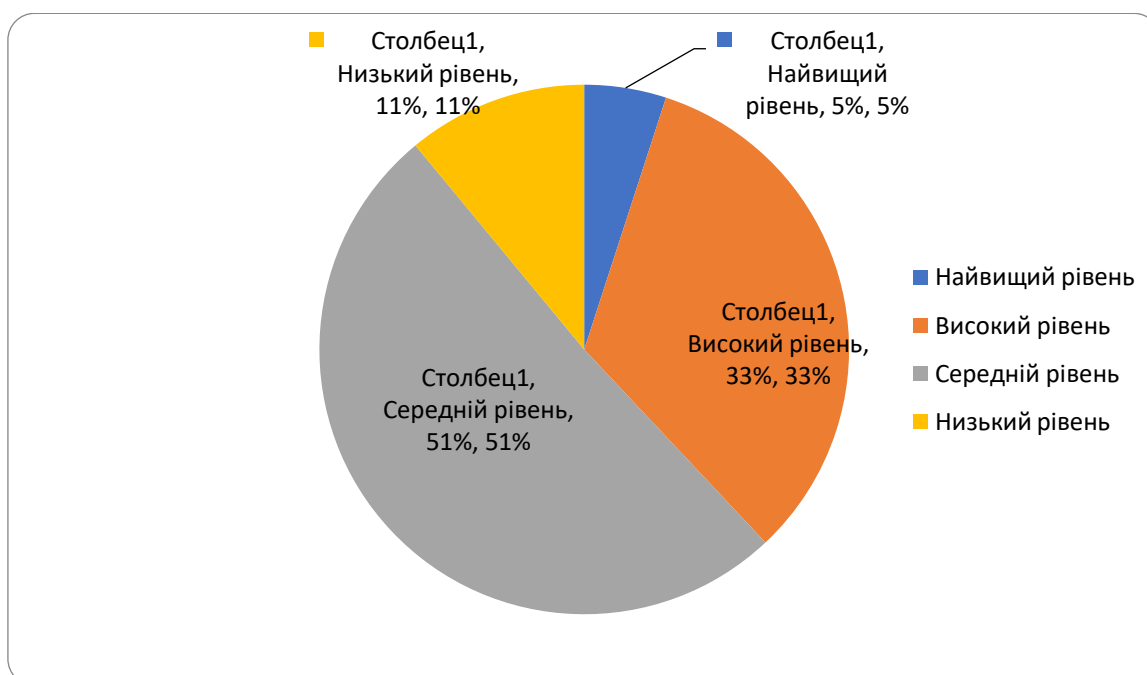

Рисунок 2.1 – Рівень організаторських схильностей учнів 11 класу, %

Як видно із рис. 2.1, найбільша кількість респондентів має середній рівень організаторських здібностей (51% опитаних). Найвищий рівень організаторських схильностей виявлено у 5% респондентів. Високий рівень організаторських схильностей мають 33% опитаних одинадцятикласників, низький – 11% досліджуваних осіб.

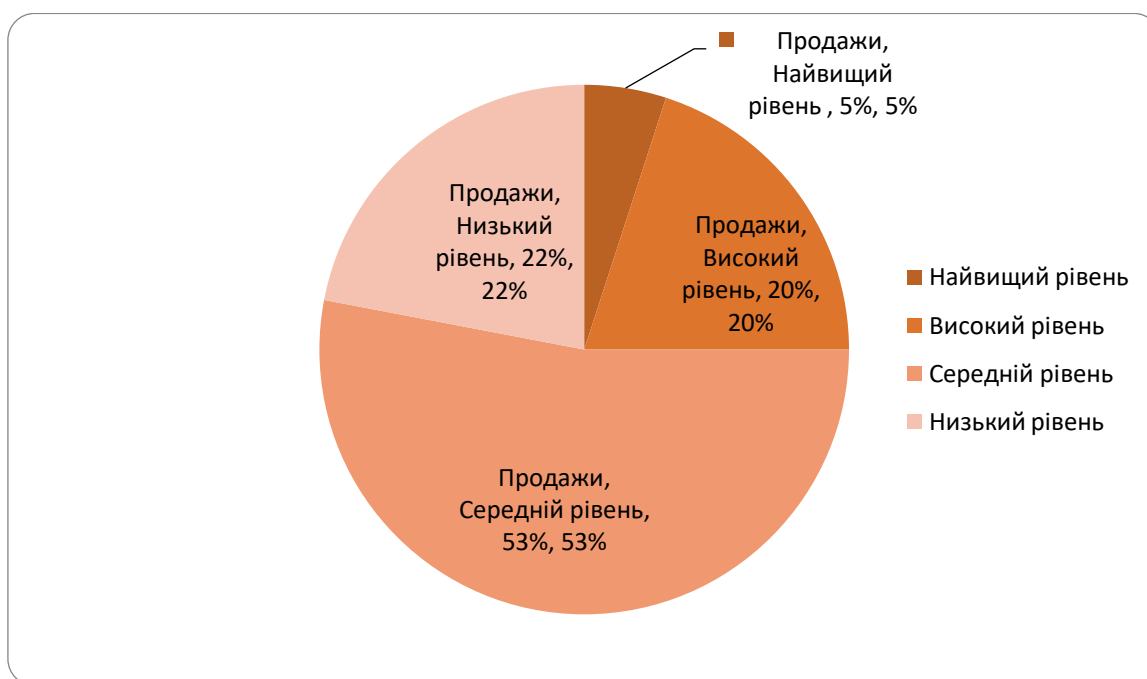

Рисунок 2.2 – Рівень комунікативних схильностей учнів 11 класу, %

Як бачимо із рис. 2.2, найвищий рівень прояву комунікативних здібностей виявлений тільки у 5% опитаних, високий – у 20% одинадцятикласників. Більшість респондентів мають середній рівень комунікативних схильностей (53% досліджуваних). Низький рівень комунікативних схильностей діагностовано у 22% опитаних осіб. Особи із високим рівнем комунікативних й організаторських здібностей характеризується ініціативністю, здатністю до прийняття самостійних рішень, умінням обґрунтовувати й доводити свою думку. У нашій вибірці такі респонденти становлять меншість.

Старшокласники із середнім рівнем організаторських і комунікативних схильностей є ініціативними, прагнуть до контактів з людьми та вміють відстоювати своє, але їх потенціал не відрізняється високою стійкістю. Особи із низьким рівнем організаторських і комунікативних схильностей потребують подальшої роботи та розвитку цих якостей.

У межах емпіричного дослідження проведено також порівняльний аналіз сформованості організаторських і комунікативних схильностей учнів 10 і 11 класів. Дані порівняльного аналізу наведено на рис. 2.3, 2.4.

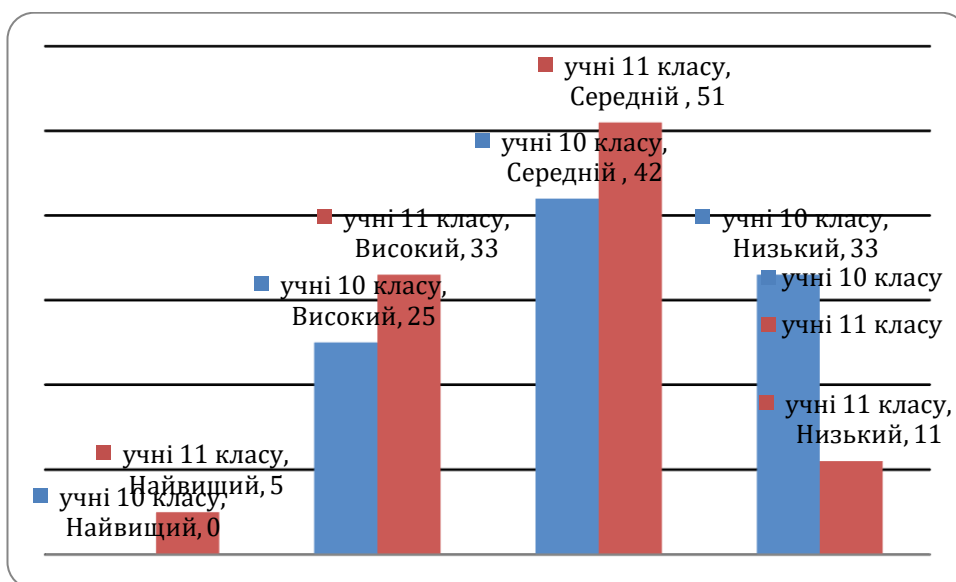

Рисунок 2.3 – Порівняльний аналіз сформованості організаторських схильностей в учнів 10 і 11 класів, %

Як видно із Рисунок 2.3, більшість опитаних учнів 10 і 11 класів мають середній рівень організаторських схильностей, проте серед учнів 11 класу порівняно із десятикласниками зафіксовано наявність осіб із найвищим рівнем організаторських схильностей, більшу кількість респондентів із високим і середнім рівнями організаторських схильностей і відповідно менше осіб із низьким рівнем організаторських схильностей. Описане вище дає підстави

стверджувати, що учнів 11 класу мають вищий рівень готовності до публічного виступу за організаційним компонентом.

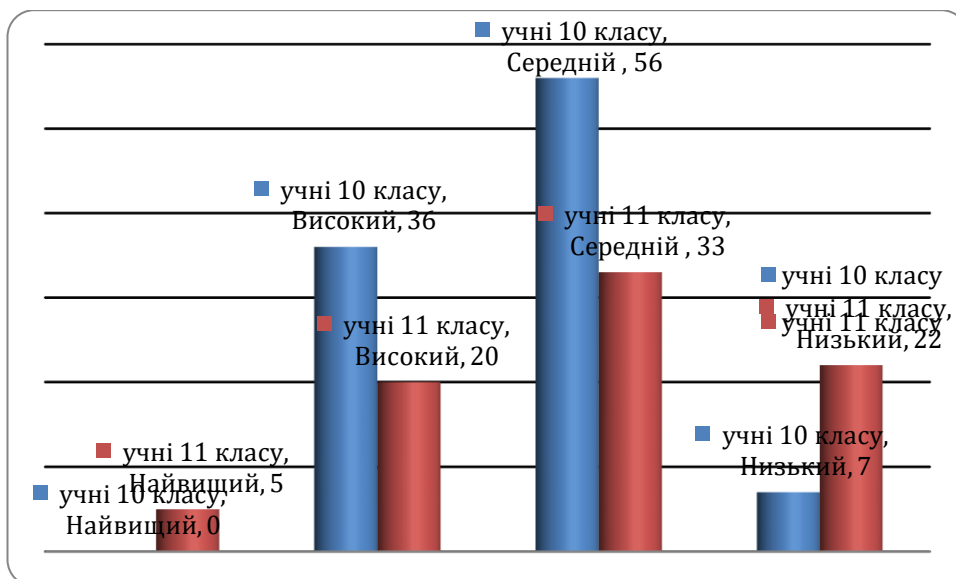

Рисунок 2.4 – Порівняльний аналіз сформованості комунікативних схильностей в учнів 10 і 11 класів, %

На основі наведеної на Рисунок 2.4 діаграми можна стверджувати, що більшість опитаних учнів 10 і 11 класів мають середній рівень комунікативних схильностей. Але серед одинадцятикласників зафіксовано наявність осіб із найвищим рівнем комунікативних схильностей, значну більшу кількість осіб з високим і середнім рівнями комунікативних схильностей, незначну кількість старшокласників із низьким рівнем комунікативних схильностей. Це дає підстави стверджувати, що учнів 11 класу мають вищий рівень готовності до публічного виступу за організаційним компонентом.

Емпіричне дослідження передбачало також діагностику самооцінки учнів 10 і 11 класів. Дані цієї діагностики узагальнено на Рисунок 2.5 і 2.6.

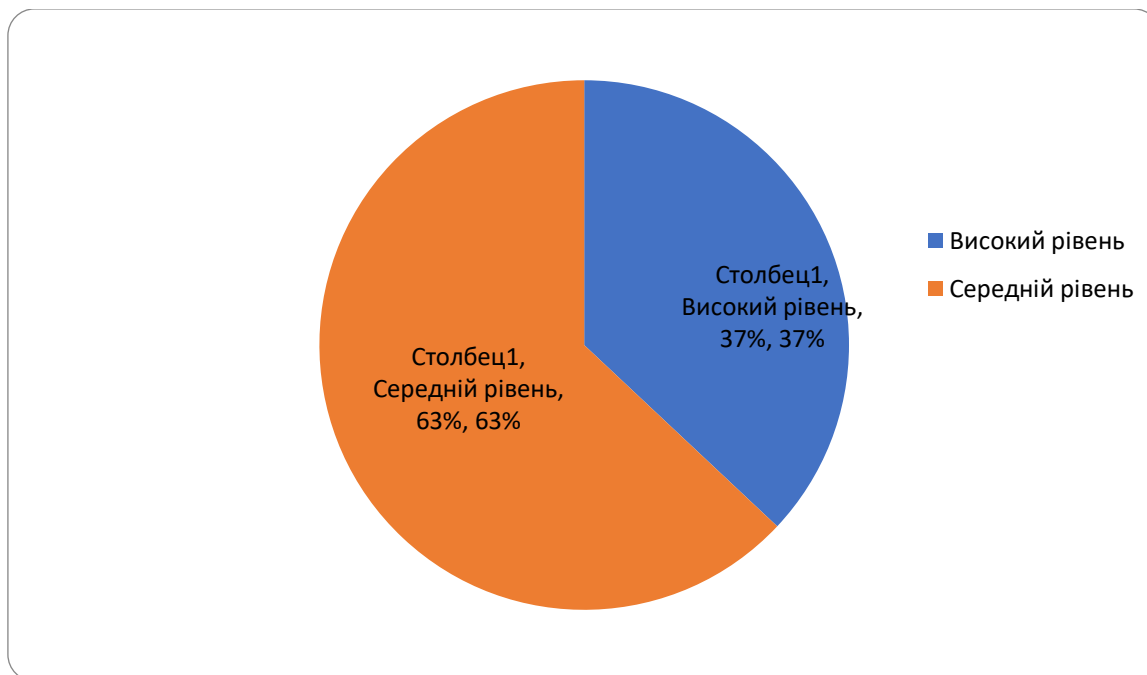

Рисунок 2.5 – Рівень самооцінки учнів 11 класу, %

Як бачимо із Рисунок 2.5, 37% одинадцятикласників мають високий рівень самооцінки, тобто вони не відчують "комплексу неповноцінності" і адекватно реагують на зауваження інших, рідко сумніваються у своїх діях та проявляють впевненість у собі. Водночас більшість опитаних учнів 11 класу (63%) мають середній рівень самооцінки, тобто вони надмірно чутливі до критики та виявляють певну впевненість у собі, можуть проявляти більшу гнучкість у відношенні до думок інших, але в цілому мають задовільну самооцінку.

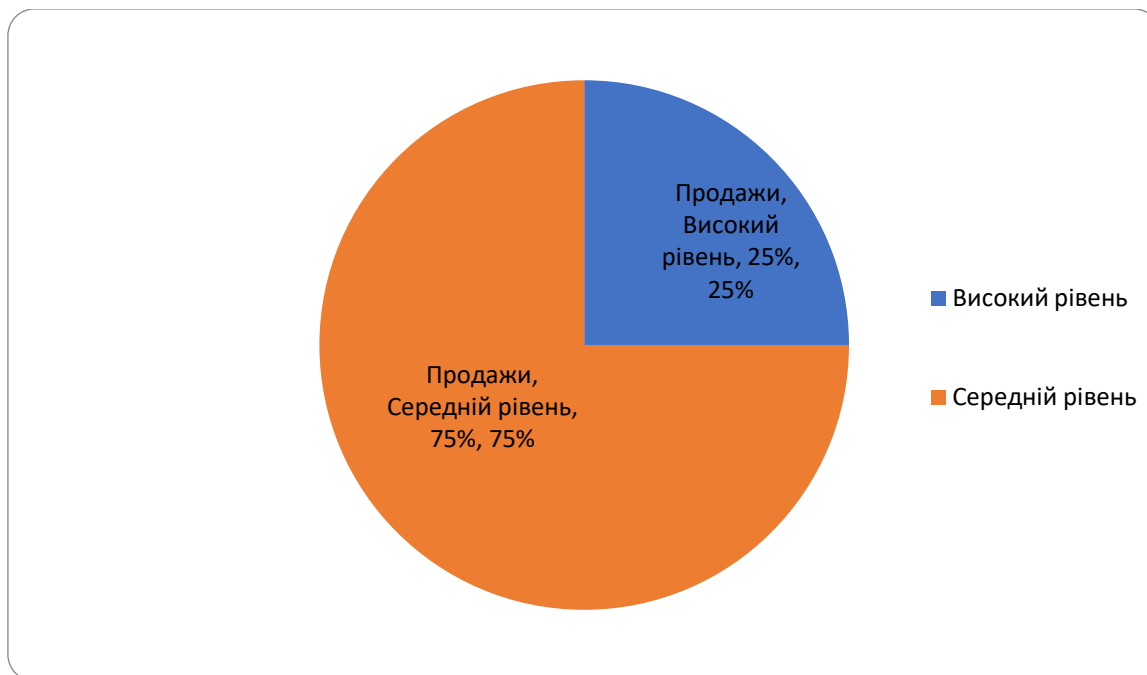

Рисунок 2.6 – Рівень самооцінки учнів 10 класу, %

За даними Рисунок 2.6, бачимо, що 25% опитаних десятикласників мають високий рівень самооцінки, тобто вони не відчують "комплексу неповноцінності" і адекватно реагують на зауваження інших, рідко сумніваються у своїх діях та проявляють впевненість у собі. Але більшості респондентів притаманний середній рівень самооцінки (75% опитаних), тобто вони епізодично проявляють впевненість у собі, гнучкість у взаєминах з іншими.

Проведений порівняльний аналіз рівнів самооцінки учнів 10 і 11 класів (Рисунок 2.7) свідчить про переважання серед учнів 11 класу осіб із високим рівнем самооцінки, що засвідчує відповідно вищий рівень готовності одинадцятикласників до публічного виступу за самооцінним компонентом порівняно із десятикласниками.

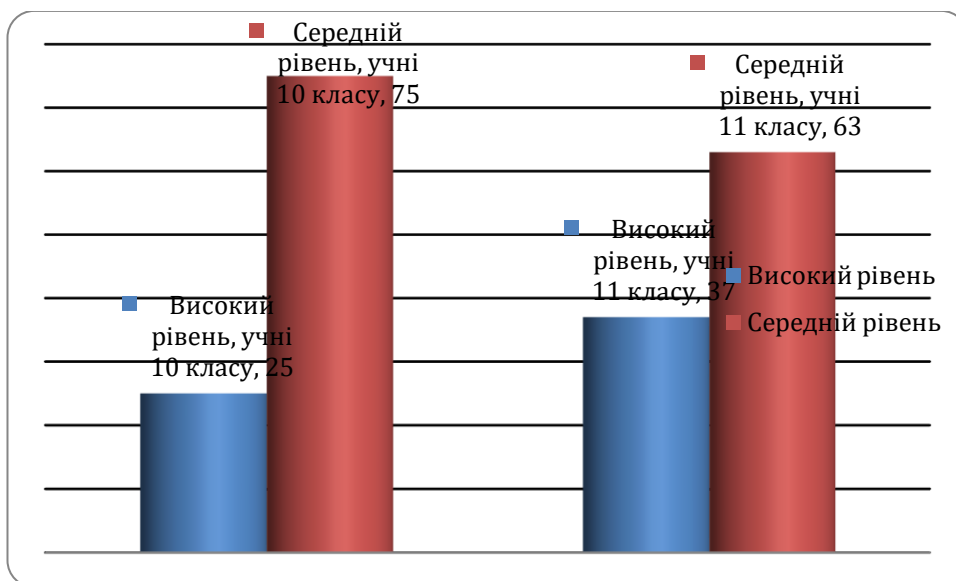

Рисунок 2.7 – Порівняльний аналіз рівнів самооцінки учнів 10 і 11 класів, %

Результати психодіагностичної роботи за методикою мотивації успіху та боязні невдач наведено на Рисунок 2.8, 2.9.

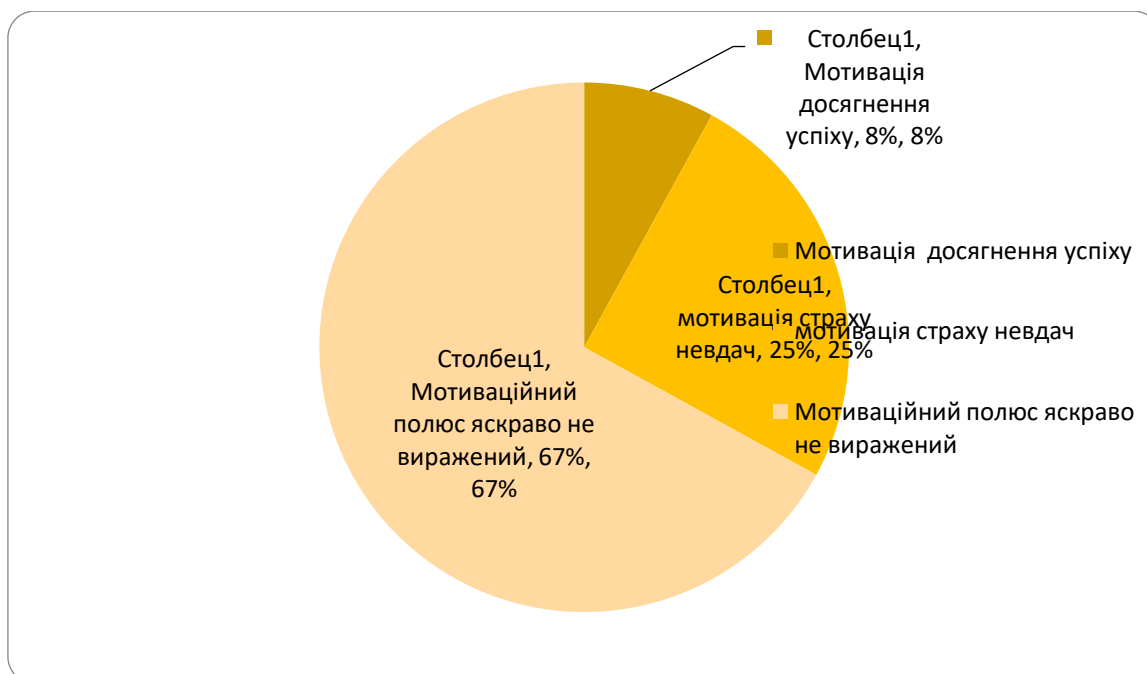

Рисунок 2.8 – Результати опитування учнів 10 класу за методикою «Мотивація успіху і боязнь невдачі», %

На основі наведених на Рисунок 2.8 емпіричних даних можна стверджувати, що у більшості опитаних учнів 10 класу (67% респондентів) мотиваційний полюс не є яскраво вираженим, що свідчить про відсутність або чітких мотиваційних стимулів особистості або вплив негативних факторів на активність особистості. Мотивацію досягнення успіху мають тільки 8% опитаних, тобто такі учні вірять у свої можливості, мають впевненість у собі та високий рівень відповідальності, їм притаманна також наполегливість, цілеспрямованість та активність у досягненні поставлених цілей. 25% опитаних учнів 10 класу мають боязнь невдачі, що належить до негативних проявів мотивації та свідчить про зорієнтованість таких респондентів на уникнення невдачі, помилок та негативних наслідків, спрямованість їхніх дій більшою мірою на уникнення можливих негараздів замість активних зусиль для досягнення успіху.

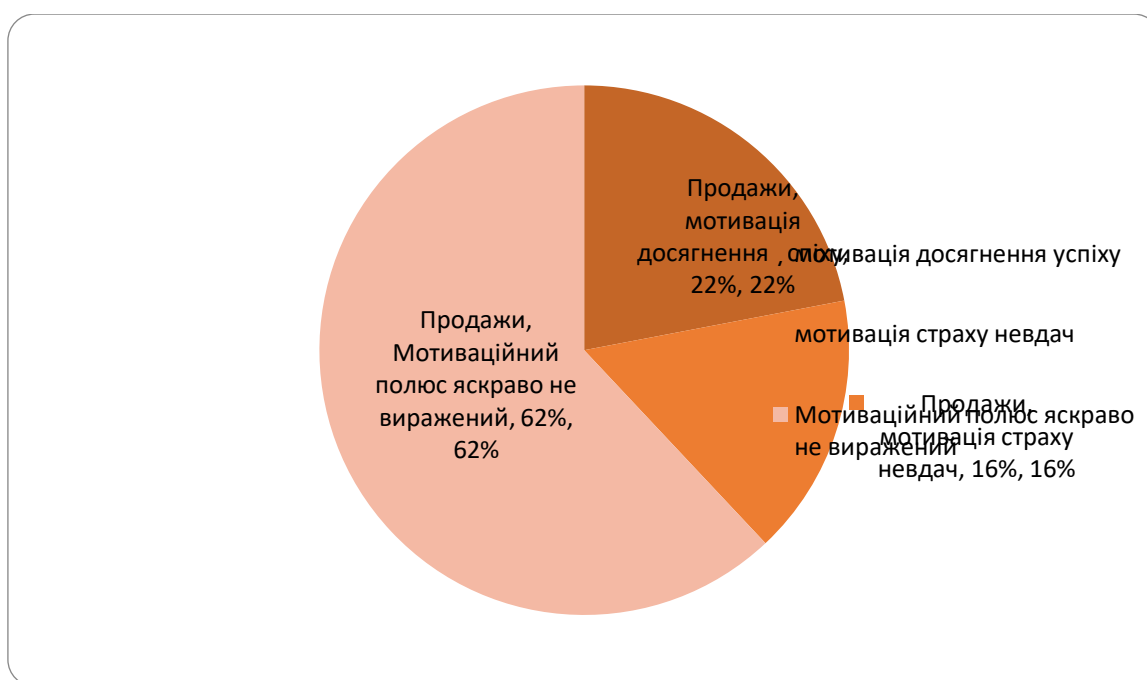

Рисунок 2.9 – Результати опитування учнів 11 класу за методикою «Мотивація успіху і боязнь невдачі», %

За даними Рисунок 2.9 бачимо, що у більшості опитаних учнів 11 класу (62% респондентів) мотиваційний полюс не є яскраво вираженим, що свідчить про відсутність або чітких мотиваційних стимулів особистості або вплив негативних факторів на активність особистості. Мотивацію досягнення успіху мають 22% опитаних, тобто такі учні вірять у свої можливості, мають впевненість у собі та високий рівень відповідальності, їм притаманна також наполегливість, цілеспрямованість та активність у досягненні поставлених цілей. 16% опитаних учнів 11 класу мають боязнь невдачі, що належить до негативних проявів мотивації та свідчить про зорієнтованість таких респондентів на уникнення невдачі, помилок та негативних наслідків, спрямованість їхніх дій більшою мірою на уникнення можливих негараздів замість активних зусиль для досягнення успіху.

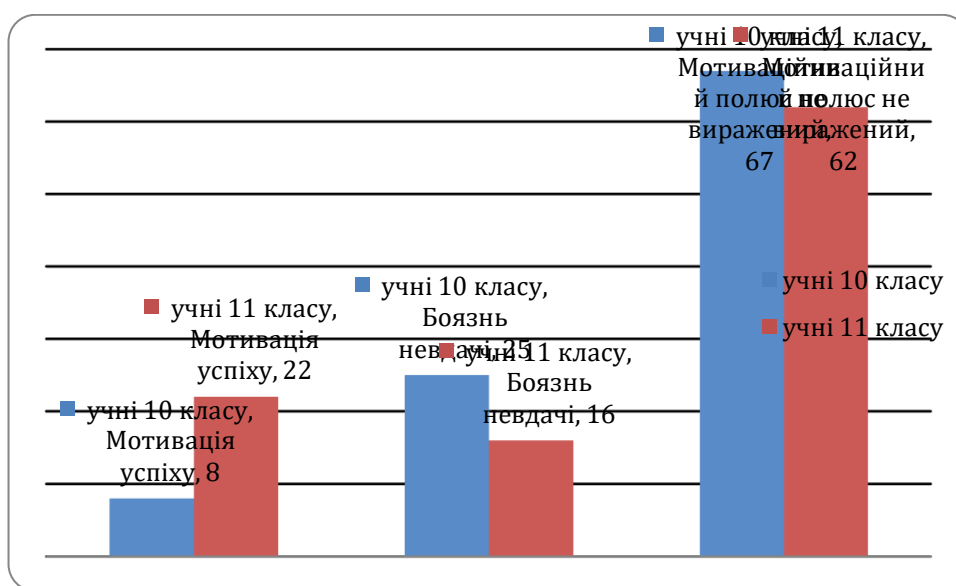

Рисунок 2.10 – Порівняльний аналіз результатів опитування учнів 10 і 11 класів за методикою «Мотивація успіху і боязнь невдачі», %

На основі даних наведеного на Рисунок 2.10 порівняльного аналізу можна стверджувати, що учні 11 класу порівняно із десятикласниками мають вищий рівень готовності до публічного виступу за мотиваційний компонент, оскільки

в аналізованій нами вибірці зафіксовано більшу кількість респондентів із мотивацією успіху, меншу кількість осіб іще боязною невдач і не вираженим мотиваційним полюсом. Але спільним для учнів 10 і 11 класів є те, що більшості опитаних характерним є не виражений мотиваційний полюс, що свідчить про відсутність або чітких мотиваційних стимулів особистості або вплив негативних факторів на активність особистості й зумовлює необхідність проведення корекційної роботи зі старшокласниками у цьому напрямі.

Отож, емпіричним дослідження встановлено такі соціально-психологічні особливості готовності старшокласників до публічного виступу: переважання середнього рівня комунікативних і організаторських схильностей учнів 10 і 11 класів; низький рівень мотивації досягнення успіху, превалювання боязні невдач над мотивацією досягнення успіху, переважання невираженості мотиваційного полюсу особистості; переважання середнього рівня самооцінки учнів старших класів. Найвищий рівень готовності до публічного виступу старшокласники мають за самооцінним компонентом, найнижчу – за мотиваційним. Учні 11 класу порівняно із десятикласниками мають вищі рівні готовності до публічного виступу за усіма компонентами – самооцінним, організаторським, мотиваційним.

2.3. Практичні рекомендації щодо підвищення готовності старшокласників до публічного виступу

На основі здійсненого теоретичного аналізу готовності особистості до публічного виступу, проведеного емпіричного дослідження соціально-психологічних особливостей готовності старшокласників до публічного виступу можна сформулювати такі практичні рекомендації за кожним із попередньо виокремлених компонентів готовності до публічного виступу. Зокрема, для

підвищення самооцінки учнів старшої школи перед публічними виступами (самооцінний компонент готовності) пропонуємо:

1. Приділяти особливу увагу ґрунтовній підготовці до виступу, дотримуватися його структури.
2. Працювати над чітким усвідомленням своїх думок і переконань.
3. Переосмислювати свої негативні чи ірраціональні думки та переконання.
4. Уникати порівняння себе з іншими людьми у плані більшої чи меншої готовності до публічного мовлення.
5. Уникати самозасудження.
6. Використовувати афірмації для підвищення самооцінки.
7. Намагатися комунікувати із позитивними і впевненими в собі людьми, готовими надати підтримку.
8. Займатися самокритикою, виділяючи при цьому свої позитивні якості, концентруватися на своїх особистісних перевагах.
9. Працювати над подоланням соціальних фобій.
10. Доводити усі розпочаті справи до кінця.

Для підвищення організаторського компонента готовності старшокласників до публічних виступів пропонуємо дотримуватися таких практичних рекомендацій:

1. Опанувати ефективні моделі міжособистісних комунікацій.
2. Намагатися самостійно організувати свою роботу.
3. Приділяти особливу увагу манері спілкування з іншими.
4. Вчитися умінню слухати інших, сприймати чужу точку зору, відмінну від власного бачення конкретної ситуації.
5. Вивчати й упроваджувати у власне мовлення типові мовні кліше для побудови власних висловлювань у межах публічного мовлення.
6. Демонструвати власною поведінкою позитивне ставлення до інших, дотримуватися у спілкуванні позитивного або ж нейтрального тону.

7. Працювати над вдосконаленням самоорганізованості, вчитися упорядковувати свої справи й виконувати громадські доручення.

8. Працювати над збагачення власного мовлення.

9. Навчатися аргументуванню власних думок.

10. Вчитися доводити свою точку зору, наводячи конкретні факти, приклади.

Для підвищення мотиваційного компонента готовності старшокласників до публічних виступів варто дотримуватися таких практичних рекомендацій:

1. Працювати над чітким усвідомленням мотивів своєї діяльності.

2. Виокремити для себе найбільш значимі мотиви своєї діяльності.

3. Реально оцінювати способи і засоби досягнення поставленої мети.

4. У межах реалізації певних задумів приділяти основну увагу не тільки уникненню негараздів, але й досягненню задуманого.

5. Адекватно ставитися до імовірних перепон на шляху до реалізації задуманого й запланованого.

6. Формувати у собі наполегливість для реалізації мети діяльності.

7. Формувати вміння співвідносити поточні результати діяльності із перспективними, запланованими.

8. Усвідомлювати свої помилки, працювати над корекцією своєї поведінки задля уникнення аналогічних помилок у перспективі.

9. Працювати над самовдосконаленням.

10. Знати свої сильні й слабкі сторони, концентрувати увагу на підвищенні своїх сильних позицій та мінімізацією негативних поведінково-діяльнісних проявів.

У межах описаних вище практичних рекомендацій щодо підвищення готовності учнів старшої школи до публічних виступів також пропонуємо ряд орієнтовних заходів, спрямованих на коригування готовності старшокласників до публічного виступу. Ці заходи наведено у таблиці 2.4.

Таблиця 2.4 – Орієнтовні заходи з підвищення готовності старшокласників до публічного виступу

№	Тема заходу	Форма роботи	Напрямок впливу	Цільова аудиторія
1	Якісні параметри публічного мовлення	Лекторій	Психо-профілактичний	Учні 10-11 класів
2	Готуємося до публічного виступу	Семінар	Психо-профілактичний	Учні 10-11 класів
3	Публічний виступ і соціальні фобії	Колоквіум	Психо-профілактичний, психокорекційний	Учні 10-11 класів
4	Майстерність публічного виступу	Тренінг	Психо-корекційний	Учні 10-11 класів
5	Мій перший публічний виступ	Сторітейлінг	Психо-корекційний	Учні 10-11 класів
6	Як не боятися публіки	Семінар	Психо-профілактичний	Учні 10-11 класів
7	Вдосконалюємо публічне мовлення	Тренінг	Психо-корекційний	Учні 10-11 класів
8	Ідеальний публічний виступ	Майстер-клас	Психо-профілактичний, психокорекційний	Учні 10-11 класів
9	Продуктивні мовленнєві тактики публічного виступу	Лекторій	Психопро-філактичний	Учні 10-11 класів

10	Аналіз і самоаналіз публічного виступу	Семинар	Психокорекційний	Учні 10-11 класів
----	--	---------	------------------	-------------------

Отож, практичні рекомендації щодо підвищення готовності учнів старшої школи до публічного виступу охоплюють самооцінний, організаторський, мотиваційний компоненти готовності особистості до публічного виступу. Урахування запропонованих вище рекомендацій і заходів дасть змогу оптимізувати роботу з коригування поточного рівня готовності старшокласників до публічного виступу. Запропоновані у межах наукового пошуку рекомендації можуть бути апробовані у системі роботи практичного психолога закладу загальної середньої освіти зі старшокласниками.

Висновок до розділу

Для дослідження соціально-психологічних особливостей готовності старшокласників до публічного виступу нами було проведено чотириетапне етапне емпіричне дослідження (організаційний, методологічний, практичний, підсумковий етапи). Діагностичними конструктами дослідження обрано рівень самооцінки особистості, комунікативні й організаторські здібності особистості, мотивацію досягнення успіху й боязнь невдачі.

Емпіричним дослідженням встановлено такі соціально-психологічні особливості готовності старшокласників до публічного виступу: переважання середнього рівня комунікативних і організаторських схильностей учнів 10 і 11 класів; низький рівень мотивації досягнення успіху, превалювання боязні невдач над мотивацією досягнення успіху, переважання невираженості мотиваційного полюсу особистості; переважання середнього рівня самооцінки учнів старших класів. Найвищий рівень готовності до публічного виступу старшокласники мають за самооцінним компонентом, найнижчу – за мотиваційний. Учні 11 класу порівняно із десятикласниками мають вищі рівні готовності до публічного

виступу за усіма компонентами – самооцінним, організаторським, мотиваційним.

Отже, на основі отриманих результатів можна зробити висновок, що серед старшокласників існує потреба у розвитку комунікативних та організаторських здібностей, підвищенні самооцінки та підтримці мотивації успіху. Ці аспекти варто враховувати при плануванні освітнього процесу та роботі зі старшокласниками.

Практичні рекомендації щодо підвищення готовності учнів старшої школи до публічного виступу охоплюють самооцінний, організаторський, мотиваційний компоненти готовності особистості до публічного виступу. Практичні рекомендації щодо підвищення готовності учнів старшої школи до публічного виступу також передбачають проведення відповідних заходів зі старшокласниками. Ці заходи можуть проводитися у формі лекторіїв, семінарів, сторітейлінгу, колоквіумів, тренінгів, майстер-класів і спрямовуються на коригування досягнутого старшокласниками рівня готовності до публічного мовлення. Зміст заходів охоплює такі теми «Якісні параметри публічного мовлення», «Готуємося до публічного виступу», «Публічний виступ і соціальні фобії», «Майстерність публічного виступу», «Мій перший публічний виступ», «Як не боятися публіки», «Вдосконалюємо публічне мовлення», «Ідеальний публічний виступ», «Продуктивні мовленнєві тактики публічного виступу», «Аналіз і самоаналіз публічного виступу».

ВИСНОВКИ

У межах наукового пошуку нами здійснено теоретичний аналіз літератури проблеми, визначити особистісні якості, необхідні для публічного виступу, проведено емпіричне дослідження соціально-психологічних особливостей готовності старшокласників до публічних виступів, розроблено практичні рекомендації щодо підвищення готовності старшокласників до публічного виступу.

Відповідно до мети та сформульованих завдань на початку дослідження нами було зроблено наступні висновки:

1. Здійснено теоретичний аналіз готовності до публічного виступу та його компонентів. Визначено сутність основних термінів дослідження. Публічний виступ – це зразок усного монологічного мовлення певної тематики, жанрологія якого залежить від специфіки слухацьких аудиторій; процес інформаційного обміну й здійснення активного впливу на свідомість і почуття реципієнтами з допомогою вербальних засобів. Готовність до публічного виступу – це якісне особистісне утворення, що проявляється особистісними якостями, необхідними для підготовки й виголошування оригінальних зразків монологічного мовлення з актуальної для цільової слухацької аудиторії тематики. Компонентами готовності особистості до публічного виступу є самооцінний, організаторський, мотиваційний.

Вивчено психолого-педагогічні вимоги до публічних виступів Основними педагогічними вимогами є змістовність виступу, чіткість і точність вербалізації інтенцій промовця, логічність викладу думок оратора, простота і зрозумілість висловлювань, лаконічність і мовленнєве багатство доповідача, емоційна насиченість виступу, виразність і доречність використовуваних оратором вербальних засобів, правильність формулювання ідей виступу, логічна зв'язність виступу, реалізація індивідуального підходу для задоволення різних потреб аудиторії. До головних психологічних вимог до публічного виступу відносимо

здатність оратора використовувати прийоми управління аудиторією, здатність промовця до адекватної самооцінки, упевненість у собі, відсутність страху, хвилювання перед аудиторією, розуміння психології міжособистісних стосунків, моральних цінностей особистості, здатність розпізнавати та враховувати бажання та очікування інших, внутрішня налаштованість оратора на плідну і партнерську взаємодію зі слухачами, повага до аудиторії, до її думок, інтересів, життєвого досвіду, людських якостей, толерантне ставлення до висловлювань слухацької аудиторії, рефлексивність комунікації, техніка презентації, уміння ефективно та коректно використовувати вербальні і невербальні засоби комунікації, емоційність, невимушений тон, авторитетність, добре поставлений голос, збалансованість темпу мовлення, утримування емоційного, вербального та невербального контакту з аудиторією, відповідність лексики оратора сподіванням реципієнтів.

Визначено характерні особливості раннього юнацького віку, який є періодом інтенсивних змін у психосоціальному розвитку. У цей час формуються основи самосприйняття, соціального сприйняття та міжособистісних відносин. Публічні виступи є важливими у цьому контексті, оскільки дозволяють старшокласникам відчувати свою компетентність, впливати на соціальне оточення, формувати власну ідентичність та розвивати емоційний інтелект.

2. Проведено експериментальне дослідження соціально психологічних особливостей готовності старшокласників до публічного виступу. Встановлено такі соціально-психологічні особливості готовності старшокласників до публічного виступу: переважання середнього рівня комунікативних і організаторських схильностей учнів 10 і 11 класів; низький рівень мотивації досягнення успіху, превалювання боязні невдач над мотивацією досягнення успіху, переважання невираженості мотиваційного полюсу особистості; переважання середнього рівня самооцінки учнів старших класів. Найвищий рівень готовності до публічного виступу старшокласники мають за самооцінним компонентом, найнижчу – за мотиваційним. Учні 11 класу порівняно із

десятикласниками мають вищі рівні готовності до публічного виступу за усіма компонентами – самооцінним, організаторським, мотиваційним.

3. Надано практичні рекомендації щодо підвищення готовності старшокласників до публічних виступів. Запропоновані рекомендації охоплюють самооцінний, організаторський, мотиваційний компоненти готовності старшокласників до публічних виступів. Практичні рекомендації щодо підвищення готовності учнів старшої школи до публічного виступу також передбачають проведення відповідних заходів зі старшокласниками. Ці заходи можуть проводитися у формі лекторіїв, семінарів, сторітейлінгу, колоквіумів, тренінгів, майстер-класів і спрямовуються на коригування досягнутого старшокласниками рівня готовності до публічного мовлення. Зміст заходів охоплює такі теми «Якісні параметри публічного мовлення», «Готуємося до публічного виступу», «Публічний виступ і соціальні фобії», «Майстерність публічного виступу», «Мій перший публічний виступ», «Як не боятися публіки», «Вдосконалюємо публічне мовлення», «Ідеальний публічний виступ», «Продуктивні мовленнєві тактики публічного виступу», «Аналіз і самоаналіз публічного виступу».

Здійснене дослідження не претендує на остаточне і вичерпне вирішення зазначеної проблеми. Вирішення поставлених завдань відкрило ще більше питань, які виходять далеко за межі формату дипломної роботи, що, власне, й підкреслює надзвичайну перспективність вивчення соціально-психологічних особливостей готовності особистості до публічного виступу.

Перспективи подальших наукових розвідок в означеному нами напрямі вбачаємо у написанні наукових статей із проблеми готовності старшокласників до публічного виступу, в упровадженні у перспективі запропонованих у межах наукового пошуку рекомендацій у систему роботи практичних психологів закладів загальної середньої освіти з метою підвищення готовності учнів старших класів до публічного виступу. Перспективний науковий інтерес також становить розробка методичних моделей навчальних занять, сценаріїв виховних,

психопрофілактичних і психокорекційних заходів для старшокласників задля підвищення їх готовності до публічного виступу.